



## طرح وحدت اسلامی در عصر حاضر<sup>۱</sup>

کاظم مصباح  
عضو حلقه علمی قرآن

چکیده: در این نوشتار، ضمن اشاره به موارد اتفاق و افتراق میان مسلمانان، راهکارهای وحدت و همدلی امت اسلامی ارائه شده است. نویسنده، به تفکیک بین اتحاد اسلامی و وحدت اسلامی معتقد است. در این دیدگاه، اتحاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زیرمجموعه اتحاد اسلامی و از وظایف دولتهای اسلامی برشمرده شده، و وحدت علمی و عملی نیز دو رکن وحدت اسلامی و از وظایف علمای اسلام است.

کلید واژه: قرآن و سنت، وحدت اسلامی، اتحاد اسلامی، مکتب اهل بیت علیهم السلام، مکتب خلفا.

الحمد لله رب العالمین، و الصلاة والسلام علی اشرف الأنبیاء والمرسلین محمد وآله الطیبین الطاهرین، وأصحابه المنتجبین، وأزواجه أمهات المؤمنین، والسلام علیکم أیها الاخوه المؤمنون. قال الله سبحانه «انّ هذه أمتکم أمّه واحده و أنا ربکم فاعبدون».

پیش از آغاز سخن، شایسته است نهایت سپاس و قدردانی خود را نسبت به مسؤولان جمهوری اسلامی و در رأس آن رهبر امت اسلامی آیت الله خامنه‌ای مدظله الوارف و وزارت ارشاد تقدیم دارم، به جهت اینکه این فرصت را فراهم کردند تا متفکران

---

۱. مقاله حاضر ترجمه متنی است که از سوی مرحوم علامه سید مرتضی عسکری (ره) در کنفرانس تمدن اسلامی، در سال ۱۴۱۵ هـ. ق ایراد شده است.

اسلامی و مسلمانان گرد هم آیند و پیرامون اعتلای وحدت مسلمانان به گفتگو پردازند. همچنین شایسته است به درگاه خداوند متعال تضرع کنیم و از او بخواهیم تا رهبر فقید امت اسلامی، مؤسس جمهوری اسلامی و احیاگر حیات اسلامی در کشورهای اسلامی، امام خمینی (ره) را مورد رحمت خویش قرار دهد.

## طرح وحدت اسلامی

همه ما از آنچه امروز بر مسلمانان می‌گذرد، آگاهیم و می‌دانیم که علت اصلی آن، صهیونیست جهانی و دولت‌های استعمارگر غربی است. زیرا رأی و اعتقاد آنان، از بین بردن حیات اسلامی در کشورهای مسلمان است. آنها پس از برپایی جمهوری اسلامی، متوجه اشتباه خود شدند و به ضرر ملت اسلامی ایران در داخل و خارج از کشور، جنگ‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به راه انداختند. در خارج از کشور، آنچه امروز در کشمیر، فلسطین و ... می‌گذرد را به خوبی می‌بینیم. اما آنچه امروز در درون، به ضرر ما جریان دارد، مصیبتی بزرگتر است. چرا که آنان توانسته‌اند میان امت اسلامی تفرقه ایجاد کنند، به گونه‌ای که مانند آن در سراسر تاریخ اسلام وجود ندارد. البته در گذشته گاهی بین امت اسلامی ایران اختلاف ایجاد شده است، اما نه مانند امروز!

«حموی» در «معجم البلدان» ذیل کلمه «ری» ذکر می‌کند:

در این شهر سه طائفه مسلمان بودند، شیعیان، شافعی‌ها و حنفی‌ها. ابتدا شافعی‌ها و حنفی‌ها بر کشتن شیعه اتفاق کردند و همه آنها را بدون استثنا از بین بردند و حتی خانه‌ای برای آنان باقی نگذاشتند. پس از آن شافعی‌ها در تهران (که در اقلیت بودند) با هم کیشان خود در شهرها و روستاهای مجاور اتفاق کردند و حنفی‌ها را بدون استثنا کشتند. ولی آنچه در عصر حاضر رخ داده، متفاوت است. دشمنان ما با برنامه‌ریزی خود توانسته‌اند بعضی از مسلمانان جاهل را در داخل تحریک کنند تا مسلسل برداشته و مسلمانان را در مسجد و در حال نماز به خاک و خون کشند.

براستی امروز در مواجهه با خطرهای گریزناپذیری که از هر سو به ما روی می‌آورد، انجام چه کاری شایسته است؟



امروز بر یک میلیارد و پانصد میلیون مسلمان واجب است که متحد شوند؛ زیرا اگر ما متحد شویم هیچ قدرتی در جهان، توان رویارویی با ما را ندارد. امروز نیازمند اتحاد و وحدت اسلامی هستیم؛ تا بر دشمن غلبه کنیم.

### مقصود از «اتحاد» و «وحدت اسلامی» چیست؟

مقصود من از اتحاد اسلامی، اتحاد اقتصادی است که در سایه ایجاد بازارهای اقتصادی انجام می‌شود، همانگونه که غرب آن را انجام داده است. اتحاد سیاسی، فرهنگی و مانند آن نیز همین‌گونه است. ایجاد همه این اتحادها وظیفه دولت‌های اسلامی است.

پیش از تبیین مقصود از وحدت اسلامی یادآور می‌شویم که این امر، وظیفه ما عالمان و متفکران جهان اسلام می‌باشد.

ای متفکران دنیای اسلام! ای رهبران فکری امت اسلامی! این امر بر عهده شماست. شما را مورد خطاب قرار داده و می‌گوییم: وحدت اسلامی را به پا دارید.

چگونه وحدت اسلامی را به پا داریم؟

وحدت اسلامی به دو قسمت تقسیم می‌شود: وحدت علمی و وحدت عملی

۱. در راه تحقق وحدت علمی، شایسته است نقاط اشتراک و افتراق بین مکتب اهل

بیت علیهم‌السلام و مکتب خلفا را مورد توجه قراردهیم.

### وجوه اشتراک:

#### ۱. قرآن کریم

برای مسلمانان در سراسر دنیا بجز این قرآن، قرآن دیگری<sup>۱</sup> (چاپی یا خطی، خط نسخ، کوفی یا خط دیگر و ...) وجود ندارد. در هیچ رودخانه یا غار، نزد مسلمانان و غیر مسلمانان، نشانه‌ای از نسخه‌ای دیگر یافت نمی‌شود. پس حمله و صدمه زدن به یکدیگر برای چیست؟

---

۱. در این هنگام مرحوم علامه با دستشان قرآن را بلند کرده و به حضار نشان دادند.



باید گرداگرد قرآن جمع شویم و متحد باشیم، در منابع مطالعات اسلامی، در مکتب اهل بیت علیهم السلام و مکتب خلفا روایاتی وجود دارد لازمه اخذ آنها، اعتقاد به وجود زیادی و نقصان در قرآن است. این روایات از موارد اختلاف بین ماست، پس اکنون باید آن احادیث را به کناری نهاده و همه آن را یکباره و برای همیشه از بین ببریم.

## ۲. سنت رسول خدا

همه مسلمانان دنیا بر آنچه در سنت پیامبر P آمده است، اتفاق داشته و بدان عمل می‌کنند و مسلمانی در دنیا پیدا نمی‌شود که این مطلب را نگوید. این از مهمترین موارد وفاق بین دو مکتب است. و اما مهمترین موارد اختلاف:

### وجوه افتراق:

#### ۱. در قرآن کریم

هر دو مکتب در فهم اصطلاحات قرآنی اختلاف دارند. مانند «کرسی» در کلام خداوند: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ) ، برخی از مسلمانان از این آیه این‌گونه فهمیده‌اند که در آسمان‌ها و زمین جسمی است به نام «کرسی» که خداوند بر آن می‌نشیند، اما امامان (علیهم السلام) به استناد آنچه در زبان عربی آمده است به ما آموخته‌اند که «کرسی» عبارت است از «علم» و بنابر آن معنی قول خداوند متعال این است که علم خداوند، آسمان‌ها و زمین را در بر گرفته است. به هر صورت این مسأله‌ای علمی است و در بحثی علمی که بین ما جریان دارد به بررسی آن می‌پردازیم و مانعی نیست که شما نظر مرا و یا من نظر شما را نپذیرم، اما در عین حال، متفق و متحد بمانیم. اختلاف نظر، دوستی و محبت را از بین نمی‌برد، هرکدام از ما بحث علمی را می‌شنود و آن را طرح می‌کند و این صرفاً یک بحث علمی است.

#### ۲. در سنت پیامبر

دومین مورد از موارد اختلاف بین دو مکتب، این است که سنت پیامبر P را از چه کسانی باید بگیریم؟ آیا سنت رسول خدا را فقط از صحابه بگیریم؟ آیا همه آنها عادل



هستند؟ این چیزی است که برادران ما و اصحاب مکتب خلفا به آن اعتقاد دارند، مقابل این نظر، رأیی است که مکتب اهل بیت علیهم السلام به آن اعتقاد دارند، بدین گونه که ما سنت رسول خدا را از صحابه عادل و از امامان اهل بیت علیهم السلام می‌گیریم. بنابراین اختلاف بین ما، فقهی است و آن عبارت است از اینکه سنت رسول خدا را از چه کسی بگیریم؟ در این مقام، یک طرف، همه دلایل خود را ارائه کند، و گروه دیگر، می‌تواند آن را بپذیرد یا نپذیرد. طرف دیگر نیز همین گونه عمل کند. علاوه بر این، ما برای رسیدن به این وحدت علمی به مطالعه و بررسی اصطلاحات قرآنی و اصطلاحات عقائد اسلامی نیازمندیم، چرا که تحقیقات ما در حوزه‌های علمیه، الازهر، دانشگاه اسلامی، دانشگاه زیتونه و حوزه‌های نجف و قم، پیرامون اصطلاحات فقهی است و ما اصطلاحات اسلامی، قرآنی و اعتقادی را کنار گذاشته‌ایم. مثلاً نزد ما کلمه «الله» اسم جنس و ریشه آن «الاله» است، همزه حذف شده و لام در لام ادغام شده است و «الله» علم مرتجل است. همچنین «خلیفة الله» در نزد ما همه بشر می‌باشد و حال آن که جانشینان خدا در زمین، امامان هستند که خداوند آنها را پیشوایان هدایت مردم قرار داده است.

۵ پس از درک چنین اصطلاحاتی، فهم قرآن و عقائد اسلامی برای ما روشن می‌شود. در این خصوص، ۲۵ اصطلاح وجود دارد که در این کتاب<sup>۱</sup> مورد بررسی قرار داده‌ام. به عنوان نمونه «اسم» یکی از این اصطلاحات است. که معنای آن در دو آیه: «سبح اسم ربك الاعلی»<sup>۲</sup> و «و علم آدم الاسماء»<sup>۳</sup> چیست؟ چه فرقی بین «اله» و «رب» وجود دارد؟ من در تهیه و تحقیق مطالب این کتاب، به قرآن کریم مراجعه کرده‌ام. این کتاب را به استوانه‌های علمی تقدیم می‌کنم، تا آن را مورد مطالعه و بررسی قرار دهند و پیرامون آن مناقشه کنند. تفصیل این مطالعه و بررسی، در کتاب دیگرم با عنوان «عقائد الاسلام من القرآن کریم» آمده است.

۱. در این هنگام مرحوم علامه جلد اول از کتاب «قیام الامة باحیاء السنة» را بلند کرده و به حضار نشان دادند.

۲. سورة اعلی / ۴

۳. سورة بقره / ۳۱

بنا بر آنچه آوردیم، نخست اینکه ما نیازمند مطالعه و بررسی این اصطلاحات هستیم. دوم اینکه باید منابع سنت رسول خدا (p) را مورد مطالعه و بررسی قرار داده و مشخص کنیم که آیا احکام اسلام را باید از کتاب، سنت، اجتهاد صحابه و خلفا استنباط کنیم، یا اینکه باید به کتاب و سنت اکتفا کرد؟ به عنوان نمونه‌ای از اجتهاد صحابه در عصر خود می‌توان به این مورد اشاره کرد:

خلیفه دوم، صحابی پیامبر بر نهی عمره تمتع، اجتهاد کرده و فتوا داده است، لذا امروز برخی از مسلمانان عمره تمتع به جا آورده و عده‌ای دیگر آن را به جا نمی‌آورند. باید در این مورد و مانند آن به بررسی نشینیم که آیا امروز بر اجتهاد خلفا باقی بمانیم، یا در استنباط احکام اسلامی بر کتاب و سنت اکتفا کنیم؟ بررسی این مسأله - منابع استنباط احکام - همان چیزی است که در این سه مجلد با نام «معالم المدرستین»<sup>۱</sup> به آن پرداخته‌ام و چون نسبت به دو کلمه سنی و شیعه حساسیت وجود دارد، نسبت به استفاده از این دو کلمه چه در عنوان کتاب و چه در متن آن دوری گزیده‌ام، و آن دو را به مدرسه خلفا و مدرسه اهل بیت علیهم‌السلام نام‌گذاری کرده‌ام. اکنون آنچه در پایان کتاب «معالم المدرستین» نگاشته‌ام را دوباره یاد می‌کنم که در آن، روی سخن با دانشگاه‌های اسلامی، متفکران، دانشمندان و نویسندگان جهان اسلام است که شما نیز در زمره آنان هستید. این بیان، همچنین، مجاهدان راه تجدید حیات اسلامی و سایر مصلحان غیر مسلمان را مورد خطاب قرار می‌دهد.

«این سخن و این دعوت را با کمال عظمت و احترام به همه شما تقدیم می‌کنم و می‌گویم:

اکنون، جهان اسلام برای تجدید حیات اسلامی اش بپا خاسته است و شایسته است برای رسیدن به این هدف، به تحقیق و بررسی موضوعی منابع سنت رسول خدا (p)، سیره و حدیث، و آنچه در این زمینه به مسلمانان رسیده است، پردازیم. باقی ماندن بر تقلید از سلف صالح در استنباط احکام شرعی و فهم حدیث، سزاوار نیست. روش خود من به اینگونه است که به صحیح بخاری مراجعه کرده و اگر در آن حدیث صحیحی بینم از آن استفاده می‌کنم، همان‌گونه که به «اصول کافی» مراجعه

۱. در این هنگام مرحوم علامه کتاب «معالم المدرستین» را بلند کرده و به حضار نشان دادند.



نموده و به حدیث صحیح آن استناد می‌کنم. به اعتقاد من، شناخت صحیح اسلام بر اساس کتاب و سنت، به همین روش به دست می‌آید. وحدت کلمه مسلمانان برای تجدید حیات اسلامی نیز تنها بر محور کتاب و سنت، میسر است.

این مباحث را که به همین شکل و برای رسیدن به همین هدف تنظیم کرده‌ام، به همه شما تقدیم می‌دارم. امیدوارم با نگاهی علمی، مرا نسبت به خطاهایی که لازمه غیرمعصومان است، یادآور شوید.

برای تحقق طرح خود، بواسطه یک سلسله تحقیقات، در راه تنقیح سنت رسول خدا  $\text{p}$  قدم نهادم. از جمله آنها احادیث ام‌المؤمنین عایشه است؛ که در آن کتاب، احادیث روایت شده از ایشان را با کمال احترام، مورد بررسی قرار داده و در مجلد دوم آن ثابت کرده‌ام که برخی از آنچه از ام‌المؤمنین عایشه روایت شده است؛ بر ایشان و صحابه تهمت زده‌اند. از جمله آنها افسانه غرائب است، و کسانی که این داستان را به ایشان منتسب کرده‌اند، زنادقه می‌باشند. همچنین است داستان نزول جبرئیل در آغاز وحی و اینکه او گلوی (راه نفس) رسول خدا  $\text{p}$  را سه مرتبه فشرده است! که بوسیله آن بر ام‌المؤمنین عایشه و سایر اصحاب افترا بسته‌اند. در قسمتی از آن کتاب، آنچه ام‌المؤمنین عایشه نسبت به تنقیح سنت رسول خدا  $\text{p}$  انجام داده است را بیان کرده و از برخی از آنان نقل کرده‌ام که شاید نقل این احادیث به جهت اشتباه در اسناد حدیث به وی باشد. در سایر احادیث نیز به صورت علمی به مناقشه پرداخته‌ام. بخصوص آنچه آنها [زنادقه] از سیره رسول خدا  $\text{p}$  روایت کرده‌اند. من در کتاب‌های دیگرم نسبت به آن تحقیقاتی صرفاً علمی انجام داده‌ام، که اسامی آنها را در مجلد اول از کتاب «عبدالله بن سبا» می‌توانید ببینید. امیدوارم برادران متفکرم نسبت به آن تحقیقات، به مناقشه پرداخته و اشکالاتم را به من یادآوری کنند.»

### اما وحدت علمی

در این رابطه و از باب نمونه عرض می‌کنم:

در احادیث مکتب اهل بیت علیهم‌السلام اینچنین آمده است: کسی که در نماز «بسم الله الرحمن الرحیم» را قرائت نکند نمازش باطل است و نمی‌توان پشت سر او نماز خواند. اما از آنجا که برادر مسلمان حنفی من آنرا ندیده‌است و حمد را بدون «بِسْمِله» قرائت



می‌کند، در کتاب «وسائل الشیعه» ضمن سه حدیث از امام صادق<sup>ع</sup> روایت شده است که حضرت فرمودند: «کسی که پشت سر آنان نماز گذارد، مانند کسی است که پشت سر رسول خدا نماز گذارده است»، با اینکه امام جماعت حنفی «بسمله» را نمی‌خواند. در حدیثی دیگر آمده است: «هنگامی که با آن نماز بخوانی به عدد مخالفانت - در قرائت «بسمله» - گناهانت آمرزیده شود، پس نماز را در مسجد به جای آور.»

راوی دیگری به امام صادق<sup>ع</sup> شکایت می‌کند و می‌گوید: برای ما امامی است مخالف (با شما) و نسبت به همه اصحاب بغض می‌ورزد. حضرت در پاسخ می‌فرمایند: «در باره سخن او نگران نباش، قسم به خداوند اگر صادق باشی، قطعاً تو نسبت به او به مسجد سزاوارتر هستی. پس اولین نفری باش که به مسجد وارد می‌شوی و آخرین نفری باش که از آن خارج می‌گرددی و رفتارت را با مردم نیکو گردان و خوبی را بگو.» از کلام امام صادق<sup>ع</sup> آشکار می‌شود که ایشان نسبت به سخن و انتقاد آن شخص راضی نبودند، لذا به او می‌فرمایند، با مردم به نیکویی رفتار کن و خوبی را بگو. امام صادق<sup>ع</sup> به راوی دیگری می‌فرمایند: «ای اسحاق! آیا در مسجد با آنان نماز می‌گذاری؟ اسحاق گفت: پاسخ دادم بله، حضرت فرمودند: «با آنان نماز گذار، زیرا نماز گزار با آنان در صف اول نماز، مانند کسی است که شمشیر زدن او در راه خدا مشهور و معروف است»<sup>۱</sup>.

امام صادق<sup>ع</sup> به تنهایی با ابوحنیفه می‌نشست و در عقاید و احکام با او مناظره می‌کرد و این امر تا عصر شیخ مفید در بغداد، و شیخ طوسی استاد صاحب کرسی دارالخلافة ادامه داشت. اما زمانی که سلجوقیان به بغداد رفتند، کرسی شیخ طوسی را آتش زدند و میان ما تفرقه ایجاد کردند، سپس بین صفویه و خلافت عثمانی اختلافات به وجود آمد. در واقع این امور، سیاسی و بیرون از دین است.

خوب همه آنچه گفته شد مربوط به گذشته است، اما نسبت به آنچه امروز در اشخاص موجب خشم و کینه است، مانند آنچه که منتشر شده است مبنی بر اینکه برخی از شیعیان بعضی از صحابه را لعن می‌کنند، به شما عرض می‌کنم «لعن» را معاویه در سال ۴۰ هجری آغاز کرد و امام علی<sup>ع</sup> بر تمام منبرهای مسلمانان در خطبه

۱. وسائل الشیعه، کتاب الصلاة، باب نماز جماعت





های نماز جمعه لعن شده است. و این رفتار تا پایان عهد اموی جز دو سال حکومت عمر بن عبد العزیز ادامه داشته است. هان خدایا! آیا شیعه و اهل بیت علیؑ در آن مدت، به مقابله با آنان نپرداختند؟ بله، به مقابله پرداختند و امروز ما نسبت به آنچه در گذشته بوده است، مقابله را کنار گذاشته‌ایم. علاوه بر این، اختلاف دیگر را نیز کنار گذاشته ایم...

امروز باید صرفاً بررسی کنیم که سنت رسول خداﷺ و تفسیر قرآن را از کجا باید بگیریم. هر کدام از ما دلیل خود را آنگونه که می‌پندارد ارائه می‌کند و دلیل برادرش را نیز می‌شنود، حال آنرا بپذیرد یا نپذیرد. اما ما باید در برابر دشمن مشترک یکدیگر را در آغوش گیریم و جانمان را فدا کنیم. همچنان که جمهوری اسلامی با فلسطین انجام می‌دهد. تمام دولت‌های عربی اسلامی می‌خواهند با اسرائیل دست دوستی دراز کنند، جز جمهوری اسلامی. دولتی که از فرزندان شیعیان در جنوب لبنان حزب الله را به وجود آورد تا بواسطه آنها با اسرائیلیان بجنگد و به جای فلسطینیان کشته شوند و انتفاضه داخل فلسطین را یاری رسانند. و امام خمینی (ره) نیز روز قدس را بر پا داشت.

ما اینچنین رفتار کردیم و فرزندان امت اسلامی را نیز به این راه دعوت می‌کنیم.

پایان سخن من آیه شریفه (قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ) است. دستم را بسوی شما دراز کرده و دستتان را می‌فشارم و از شما پوزش می‌طلبم، و امیدوارم در آینده دیدار دیگری داشته باشیم. اما تبادل علمی؛ اکنون همراه من پنجاه دوره از این کتاب‌ها هست که وزارت ارشاد آنرا توزیع می‌کند.